

Зміцнення економічної безпеки України засобами модернізації інноваційно-технологічної політики

Панченко В. А.¹, Панченко О. П.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2024	Економіка	338.24:658.5

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14275501>

Анотація. У статті публікації аналізуються питання державного регулювання в сфері управління економічною безпекою держави. Питання формування економічної безпеки національної економіки було гостро актуальним для національної економіки України й до повномасштабної війни, однак в умовах воєнних дій загострилася в рази. По суті, критично негативні тенденції і тренди з відомих причин і наслідків охопили такі складові економічної безпеки України, як демографічна, соціальна, макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інноваційна, інвестиційна, виробнича та ін. Подолання цього достатньо екзистенційного чинника безпосередньо корелює зі завершенням війни та повоєнною відбудовою економіки, однак більшість проблем збережеться якщо не буде реалізовано низку складних системних реформ, до яких відноситься й критично низький рівень інноваційної активності та технологічності вітчизняних підприємств і економіки на загал. Як показано в дослідженні, зміна ситуації у керунку активізації інноваційного розвитку та забезпечення технологічної модернізації вітчизняної економіки, стосуються подолання проблем тінізації економічних відносин, монополізації секторів і галузей економіки, збільшення інвестицій та витрат суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність, дослідження та розробки, посилення інноваційно-технологічної конкурентоспроможності української економіки в цілому. Таким чином, метою дослідження визначено обґрунтування інструментарію зміцнення економічної безпеки України засобами модернізації інноваційно-технологічної політики. Визначено провідні сфери, які потребують втручання в цілях стимулювання інноваційного розвитку. Напрацьовано низку рекомендацій, спрямованих на імплементацію відповідних змін, у т. ч. відносно зближення інтересів реального бізнесу, інноваційних фірм та науково-дослідних структур. Визначено кроки на шляху посилення домінантних складових економічної безпеки економіки України на нинішньому етапі її еволюції. Доведено, що без впровадження системних структурних змін, орієнтованих на інноваційно-технологічну модернізацію національної економіки України, будуть збережені ті негативні тенденції, які перешкоджають переходу на шлях сталого і структурно збалансованого зростання, включно з вибудуванням ефективної ринкової системи господарювання, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках.

¹ д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту авіаційної діяльності, Льотна академія Національного авіаційного університету <https://orcid.org/0000-0003-0953-7752>

² к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та підприємництва, Центральноукраїнський державний університет <https://orcid.org/000-0002-6608-4783>

Ключові слова: економічна безпека держави, інноваційно-технологічний розвиток, модернізація, інноваційна активність, прогресивні технології, національна економіка, технологічна політика, стратегія розвитку, вектори зміцнення безпеки та посилення стійкості.

Strengthening Ukraine's economic security through modernization of innovation and technology policy

Annotation. The article of the publication analyzes the issues of state regulation in the sphere of managing the economic security of the state. The question of the formation of economic security of the national economy was acutely relevant for the national economy of Ukraine even before the full-scale war, but in the conditions of hostilities it became many times more acute. In fact, critically negative tendencies and trends for known reasons and consequences covered such components of Ukraine's economic security as demographic, social, macroeconomic, financial, foreign economic, innovative, investment, production, etc. Overcoming this rather existential factor is directly correlated with the end of the war and the post-war reconstruction of the economy, however, most of the problems will remain if a number of complex systemic reforms are not implemented, including the critically low level of innovative activity and technological capability of domestic enterprises and the economy in general. As shown in the study, the change in the situation in the direction of the activation of innovative development and the provision of technological modernization of the domestic economy relate to overcoming the problems of the shadowing of economic relations, the monopolization of sectors and branches of the economy, increasing investments and expenses of business entities for innovative activities, research and development, strengthening the innovative and technological competitiveness of the Ukrainian economy as a whole. Thus, the purpose of the research is to substantiate the tools for strengthening the economic security of Ukraine by means of modernization of the innovation and technological policy. The leading areas that require intervention in order to stimulate innovative development have been identified. A number of recommendations aimed at the implementation of relevant changes have been developed, including h regarding the convergence of interests of real business, innovative firms and research structures. The steps on the way to strengthening the dominant components of the economic security of the economy of Ukraine at the current stage of its evolution have been determined. It has been proven that without the introduction of systemic structural changes aimed at innovative and technological modernization of the national economy of Ukraine, those negative trends that prevent the transition to the path of sustainable and structurally balanced growth, including the construction of an effective market system of management, competitive on the domestic and foreign markets, will be preserved.

Keywords: economic security of the state, innovative and technological development, modernization, innovative activity, progressive technologies, national economy, technological policy, development strategy, vectors of strengthening security and strengthening stability.

Вступ

В умовах війни, кризи та критично гострої нестабільності економічна безпека держави як об'єкт дослідження виходить на перший план з позиції гостроти та актуальності. Досягнення належної економічної стійкості і резильєнтності національного господарства це не тільки про питання його збереження і виживання. Це також і про побудову фундаменту відновлення високого рівня розвитку соціально-економічної системи країни, її конкурентоспроможності, здатності протидіяти внутрішнім проблемам і зовнішнім викликам та загрозам, долати системні вади у тих, чи інших сферах суспільного й економічного розвитку, забезпечувати високу якість життя населення тощо.

При тому, забезпечення економічної безпеки держави – процес достатньо складних, системний і комплексний, який потребує суттєвих і організаційних і

фінансово-ресурсних витрат держави, регіонів, громад, бізнесу та представників суспільства.

Разом зі тим, існують напрями, які, по суті, закладають фундамент гарантування економічної безпеки держави і, навпаки, без вирішення проблематики в яких досягти успіхів у царині безпеки апріорі неможливо. Однією з таких, по праву, вважається сфера інноваційно-технологічного поступу, де закладається підґрунтя досягнення необхідних цільових орієнтирів у багатьох царинах і компонентах економічної безпеки держави, зокрема тих, які стосуються виробництва та споживання якісної конкурентоспроможної продукції (послуг), створення нових прогресивних технологій, які забезпечують перехід на новий якісний рівень що виробничих процесів, що сфер життєдіяльності людини і т. п.

Концептуальні та суто прикладні питання і проблеми щодо формування й реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки держави та її базисних складових, у тому числі зі застосуванням механізмів, інструментів та засобів інноваційно-технологічної модернізації суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому, досліджуються у публікаціях таких науковців, як М. Ажажа [1,с.169-182], О. Амоша [2,с.16-18], С. Біла [3,с.10-22], А. Васіна [4,с.64-68], Т. Васильців, О. Мульська [15,с.44-58], В. Волинець [5,с.32-34], С. Давимука, В. Куйбіда [6,с.76-87], С. Єрохін [7,с.69-82], О. Іляш, Р. Лупак [14,с.7-24], Т. Желюк [8,с.7-17], Н. Жужукіна [9,с.178-181], О. Макара [10,с.261-270], І. Назаркевич [11,с.5-8], С. Науменкова [12,с.23-36], В. Папп [13,с.23-31] та ін.

Попри те, не зважаючи на велику чисельність вже існуючих досліджень як з проблем економічної безпеки, так і з питань регулювання розвитку інноваційної діяльності, взаємозв'язки і взаємовпливи між цими аспектами все ще не напрацьовані в достатній мірі, особливо з позиції ідентифікації інструментів та засобів стимулювання інноваційної діяльності, досягнення інноваційно-технологічних змін і зрушень, забезпечення технологічної модернізації і технологічної конкурентоспроможності національного господарства і надалі позитивного впливу всіх цих процесів на зміцнення економічної безпеки держави..

Метою статті є обґрунтування інструментарію зміцнення економічної безпеки України засобами модернізації інноваційно-технологічної політики.

Результати

Поняття технологічного розвитку як ключового фактору забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та гарантування економічної безпеки держави почали використовувати недавно в економічній науці. Це пов'язано із появою класифікації технологічних систем, усвідомленням важливості використовуваних технологій, їх структури та новизни у контексті соціально-економічного розвитку, економічного зростання держав та регіонів.

Спочатку акцентували на науково-дослідній діяльності, розробці та впровадженні інновацій, новаторській творчості, що призводить до створення винаходів, промислових зразків, корисних моделей, раціоналізаторських пропозицій тощо.

Проте, незалежно від етапів розвитку наукової думки, у відомих наукових школах та навіть у практиці авторитарних режимів, завадили прямі зв'язки між впровадженням досягнень науки, техніки та підвищенням продуктивності виробництва, а також конкурентоспроможністю та економічним зростанням.

Це показує, що просування технологічного розвитку та підвищення економічної стабільності країни вимагають належного формування та ефективного використання людського потенціалу та ресурсів.

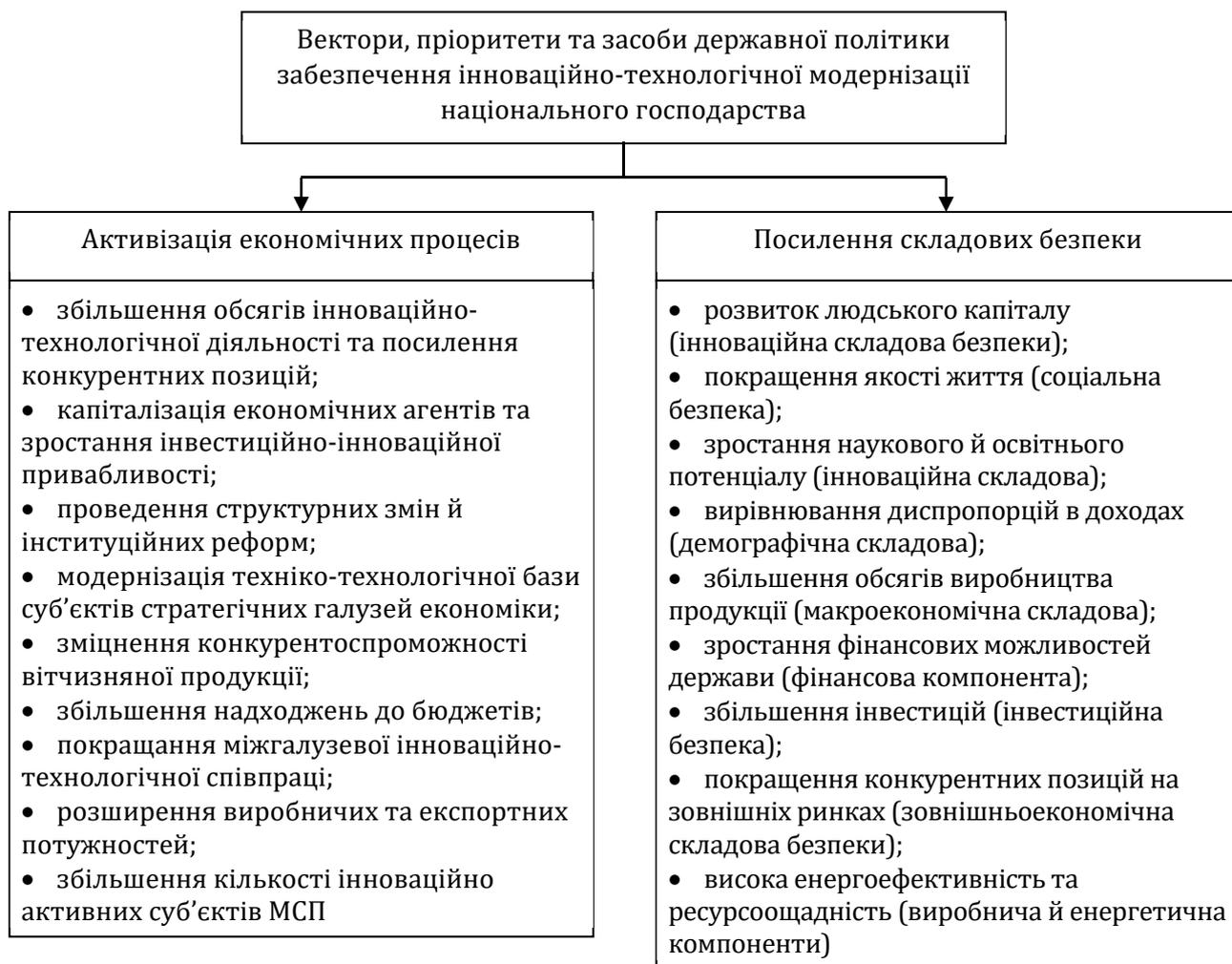
Багато досліджень підтверджують, що технологічний прогрес в країні залежить від кількості створених високих технологій, які спрощуються в об'єкти інтелектуальної

власності. Це вказує на те, що розвиток та використання таких технологій визначається рівнем кваліфікації працівників в економіці.

Зокрема, позитивні економічні наслідки підсилення технологічної конкурентоспроможності економіки полягають у покращанні захисту національних виробників та їхньої продукції, що сприяє зміцненню економічної безпеки країни через різноманітні економічні й соціальні вигоди, такі як розвиток внутрішнього ринку, інноваційна співпраця між галузями, підвищення якості товарів та послуг, збереження природних ресурсів та відновлення екологічного середовища.

Узагальнюючи виявлені та описані очікувані результати впровадження політики інноваційно-технологічної модернізації для підвищення економічної безпеки країни, важливо зазначити, що ці позитивні наслідки, а також взаємозв'язки в системі формування технологічної конкурентоспроможності економіки повинні бути враховані при визначенні цілей, заходів та інструментів державної політики в даній області.

Основною метою є впровадження інноваційно-технологічної політики в систему економічного розвитку країни як комплексу прорахованих, впроваджуваних та контрольованих заходів, який передбачає поєднання розвитку передових галузей та сегментів реального сектору економіки з їх динамічною та постійною адаптацією на основі створення і використання новітніх технологій. (рис. 1).

Рис. 1. Очікувані орієнтири реалізації державної інноваційно-технологічної політики в руслі зміцнення економічної безпеки України (авторська розробка)

Після вивчення світового досвіду у сфері формування та впровадження інноваційно-технологічної політики важливо акцентувати увагу на висновках щодо політики технологічної конкурентоспроможності та її ролі в гарантуванні економічної безпеки національної економіки у світових лідерах.

Це процес запровадження технологічної політики, визначення її загальної мети та стратегічних цілей, фінансування з державного бюджету спеціалізованих науково-дослідницьких та розвідувальних центрів, поліпшення правової бази науково-дослідницької роботи та інноваційного підприємництва, орієнтація державного регулювання на глобальні тенденції та актуальні проблеми людства, створення найсприятливіших умов для залучення зовнішніх інвестицій у інноваційну діяльність місцевих підприємств, розвиток мереж та технологічних кластерів, впровадження інструменту технологічного прогнозування, формування закритої єдиної національної інноваційної системи, розширення технологічної інфраструктури та імітаційне моделювання на основі селективної технологічної політики.

Важливо забезпечувати конкурентоспроможність та економічну безпеку країни за допомогою належного поєднання інструментів державного регулювання. Необхідна узгодженість та визначення пріоритетів для вдосконалення державної політики у галузі забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки.

Оцінка та забезпечення економічної безпеки країни пов'язані з технологічними, інноваційними та інфраструктурними аспектами, а також з ресурсами та довкіллям.

Процес управління інноваційно-технологічним розвитком вимагає створення повноцінної системи з усіма необхідними елементами. У теорії систем економічні системи різних типів, видів і класів класифікуються, звертаючи увагу на розділення системи як об'єкта регулювання та системи управління.

Система технологічної конкурентоспроможності складається з різних компонентів, груп показників і індикаторів, які визначають її стан, ефективність та динаміку розвитку.

Технологічна конкурентоспроможність з точки зору управління вимагає чіткого визначення всіх взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле. Ці елементи взаємодіють між собою в межах внутрішнього та зовнішнього середовищ, мають одну ціль, центр управління, внутрішню систему управління, коригувальні заходи та інші аспекти. Класично, це включає суб'єкти та об'єкти політики, її цілі, методи управління, принципи, функції і завдання, а також засоби забезпечення.

Основа для розробки та впровадження інноваційно-технологічної політики, спрямованої на зміцнення економічної безпеки національної економіки, полягає у результатах узагальнення та аналізу наукових досліджень і теоретичних висновків у цій галузі. Ця політика включає в себе аналіз технологічної конкурентоспроможності і вивчення структурних та інституційних змін, процесів модернізації, спрямованих на розвиток конкурентоздатних систем та забезпечення економічної безпеки країни.

Отже, важливі складові управління формуванням технологічної конкурентоспроможності економіки - це об'єкти та суб'єкти. Суб'єкти цієї політики включають центральні, місцеві і профільні органи влади та управління (які ініціюють, планують, координують та контролюють втілення державної політики), а також підприємства та інші суб'єкти господарювання, які впроваджують інновації та сучасні технології на своїх виробничих потужностях або надають підтримку у різних напрямках, таких як організаційно-управлінські, фінансово-ресурсні, інформаційно-консультаційні, науково-дослідницькі та інші.

Суб'єкти використовують різні методи, інструменти та ресурси для втілення державної політики у відповідності з обставинами. Інвестиції та фінансові ресурси, що надходять з різних джерел, служать фінансово-інвестиційним забезпеченням цієї політики.

Важливим аспектом державної політики забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки в контексті політики економічної безпеки держави є реалізація заходів, спрямованих на захист інноваційно-технологічної сфери, вплив на соціально-економічний розвиток, створення умов для конкуренції, спрямування центрів та ресурсів на інноваційний розвиток і справедливий розподіл його результатів.

Остання функція особливо важлива для економіки, де такий розподіл є неефективним (наприклад, українська економіка), оскільки це гальмує економічний розвиток. Мова йде про країни з високим рівнем контролю над внутрішнім ринком та його сегментами, де доступ до ринків ускладнений або навіть неможливий для продуктів (послуг) з високим рівнем інноваційності чи технологічності. Такі монополісти, використовуючи своє домінування на ринку, не мають стимулу інвестувати фінансові та інші ресурси у покращення якості продукції, зокрема через нововведення.

Функція розподілу результатів є ключовою для регулювання ринкових зовнішностей. Це дозволяє раціонально розподіляти додану вартість, ринкову ренту і чистий прибуток серед учасників інноваційного процесу, включаючи винахідників, раціоналізаторів, інвесторів, суб'єктів НДДКР, власників патентів на інтелектуальну власність, підприємств реального сектору, держави та місцевих громад.

Ціль державної політики у сфері технологічної конкурентоздатності полягає в зміцненні конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на внутрішніх і зовнішніх ринках через використання інновацій, розвиток і впровадження результатів інноваційної діяльності, та прискорене впровадження передових технологій. Країна прагне стати лідером у галузі технологічних інновацій, як загалом, так і у різних галузях економіки за рахунок захисту прав інтелектуальної власності.

Важливо визначити принципи, які мають дотримуватися у сфері інноваційно-технологічної політики для зміцнення економічної безпеки держави.

Ці принципи повинні бути розділені на категорії: системні, ініціувальні та інституційні, і всі вони повинні бути виконані суб'єктами політики в усіх ситуаціях з метою досягнення загальної мети та стратегічних завдань.

Принципи першої групи спрямовані на створення якісних та ефективних систем управління процесами державного регулювання в галузі інноваційного та технологічного розвитку економіки та її суб'єктів. Ці принципи включають у себе планування, керування, системність, комплексність, безперервність, моніторинг і контроль ефективності.

Принципи другої групи, що є ініціувальними, орієнтовані на забезпечення максимальної готовності до інновацій та технологічного розвитку, а також доступності ресурсів і технологічного обладнання. Ці принципи передбачають, що держава стимулює суспільство та бізнес шляхом надання імпульсів для розвитку технологічної конкурентоспроможності і підтримки заходів на мікроекономічному рівні.

Усі ініціативи громадських організацій, бізнес-асоціацій, міжнародних структур та територіальних громад будуть підтримуватися. Група принципів взаємодії, створення сприятливого середовища, прозорості, конкуренції та захисту прав має на меті покращення інституційного середовища для реалізації державної інноваційно-технологічної політики з метою зміцнення безпеки національної економіки. Дотримання цих принципів захистить від повернення до ситуації, коли ключові гравці не співпрацювали або співпраця була недостатньою, від монопольних практик на ринках та від недостатньо сприятливого середовища для інноваційної діяльності.

Узагальнення системних характеристик є важливою теоретично-методологічною базою для подальшого обґрунтування, формування та впровадження державної інноваційно-технологічної політики в рамках загальної системи заходів забезпечення безпеки національної економіки. Також важливо розглянути зв'язок між інноваційним

технологічним розвитком, конкурентоспроможністю та економічним зростанням, що є дуже важливим під час впровадження державної політики на практиці.

Висновки

Економічна безпека держави є складною комплексною проблемою. Її вирішення стосується вельми широкого спектру завдань і функцій з довгостроковим характером їх вирішення та реалізації.

При тому, як показує досвід економічно розвинених країн та економік з високим рівнем економічної безпеки держави, політика держави у цьому керунку передбачає поступові поетапні зміни, орієнтовані на глибині системно-структурні реформи. Звідси розуміння того, що первинним у цій справі є те середовище, в якому функціонує національна господарська система. Звідси висновок, що першим кроком на шляху гарантування високого рівня економічної безпеки держави має стати глибинна інноваційно-технологічна модернізація національної економіки України та її регіональних соціально-економічних систем.

Як показано і доведено в ході дослідження, провідними векторами і шляхами реалізації планів державної політики стимулювання інноваційного розвитку та технологізації національної економіки України, орієнтованих на посилення її економічної безпеки, мають стати: зростання активності у сфері науково- та інноваційно-технологічного зростання економічних агентів та національної економіки в цілому, підвищення комплексного стану інноваційної активності, створення прозорого і ефективного ринку інтелектуальної власності та комерціалізації результатів наукових досліджень, вибудування та модернізація інституційної та технологічної інфраструктури підтримки технологічних інновацій, покращення фінансово-інвестиційного та ресурсного забезпечення інноваційно-технологічного розвитку, удосконалення засад і умов конкурентного середовища та ведення прозорого легального інноваційно орієнтованого розвитку бізнесу.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері стосуються аналізування взаємозв'язків і взаємовпливів між інноваційно-технологічним поступом національного господарства та посиленням різних функціонально-структурних складових і компонент економічної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Ажажа М., Фурсін О., Венгер О. Зарубіжний досвід регіонального економічного розвитку: інновації, екосистема, місцеве самоврядування. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 11 (88). С. 169-182.
2. Амоша О. І., Аптекарь С. С., Білопольський М. Г., Юрій С. І. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2011. 848 с.
3. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки. Київ : УАДА, 2001. 408 с.
4. Васіна А. Ю. Організаційно-функціональний механізм структурного реформування національної економіки: теоретичні й методологічні основи формування. *Економіка та держава*. 2016. № 4. С. 64-68.
5. Волинець В. В. Шляхи удосконалення галузевої структури економіки країни. *Економіка та держава*. 2006. № 8. С. 32-34.
6. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76-87.
7. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : монографія. Київ : Світ знань, 2002. 528 с.

8. Желюк Т. Л. Структурні трансформації як джерело формування нової якості економічного зростання. Світ фінансів. 2010. № 2. С. 7-17.
9. Жужукіна Н. І. Структурні перетворення в умовах економічної кризи. Харчова промисловість. 2017. № 22. С. 178-181.
10. Макара О. В. Структурні трансформації у соціально-орієнтованій національній економіці. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.15. С. 261-270.
11. Назаркевич І. Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України : автореф. дис. д.е.н. за спец. 08.00.03. Львів, 2021. 40 с.
12. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму. Фінанси України. 2009. № 3. С. 23-36.
13. Папп В. В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів. Регіональна економіка. 2008. № 1. С. 23-31.
14. Plyash O., Vasylytsiv T., Lupak R., Get'manskiy V. Models of efficiency of functioning in trading enterprises under conditions of economic growth. Bulletin of Geography. Socio-economic Series, 2021. Iss. 51. P. 7-24.
15. Vasylytsiv T., Mulska O., Levytska O., Lupak R., Semak B., Shtets T. Factors of the development of Ukraine's digital economy: identification and evaluation. Science and innovation, 2022. № 18. (2). P. 44-58.
16. Vasylytsiv T. The Economic Security of Ukraine Business: Strategy and Mechanisms for Strengthening. 2008. Lviv: Aral.
17. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kynytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2022. Vol. 8 № 1. P. 70-88.